

Tokarchuk O. V. The separate aspects of scientifically-pedagogical activity of legist Sergey Shelukhin.

Sergei Shelukhin worked at the Ukrainian Free University as Professor of Criminal Law and has taught courses such as "The special part of criminal law", "Encyclopedia of Law", "Encroachment on individual rights", "Crimes against property rights", "Rights crimes human person". Besides conducted intensive research, as evidenced by the list prepared for publication of scientific papers.

Keywords: *S. Shelukhin, Ukrainian Free University, research and teaching activities, the works.*

Сабадош Т. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

НАУКОВО-ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ А. ВОЛОШИНА В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ НА ЗАКАРПАТТІ

У статті досліджуються основні напрямки науково-публіцистичної та освітньої діяльності Августина Волошина, яка спрямована на утвердження національної ідентичності та підвищення рівня правової, політичної та загальнокультурної освіченості населення.

Ключові слова: *А. Волошин, науково-публіцистична діяльність, освітня діяльність, правова культура, громадянське суспільство, національна свідомість, правова держава.*

Мета статті полягає у висвітленні основних напрямків діяльності А. І. Волошина в контексті науково публіцистичної та освітньої діяльності, що сприяли утвердженню правової культури і національної свідомості в Україні у першій половині ХХ ст.

Постать Августина Волошина займає чільне місце в історії Закарпаття, в царині розвитку науки, освіти, культури, державотворення загалом. Внесок А. Волошина як видатного культурно-освітнього, політичного, громадського й державного діяча, а також професійного педагога-практика та науковця-теоретика, а відтак – лідера організатора культурно-освітнього руху в Закарпатті упродовж перших чотирьох десятиліть ХХ ст. важко переоцінити. Це також засвідчував один із перших авторів життєпису вченого – відомий український письменник та історик літературного процесу В. Бірчак на сторінках своєї праці “Августин Волошин. Єго життя і діяльність” [8, с. 5-6]. Його наукові досягнення та широкомасштабна політична та громадська діяльність і на сьогодні залишаються не менш актуальними й становлять неабиякий науковий та практичний інтерес. Водночас, думки різних авторів, які намагаються осягнути постать А. І. Волошина, як і в роки життя вченого, так і сьогодні, різняться – від абсолютного захоплення й наслідування до цілковитого заперечення й критики.

Августин Волошин, ініціюючи заснування громадських організацій, які б ставали на захист інтересів українського народу, був прибічником ідей та принципів розбудови громадянського суспільства та піднесення національної свідомості закарпатців.

На початку ХХ ст. А. Волошин активно долучився до поліграфічної справи, оскільки, добре усвідомлював, що поширення знань в народі, а відтак і піднесення національної свідомості неможливе без друкованої продукції. Тому, саме з його

ініціативи товариство під назвою “Общество св.Василія Великого”, яке було засноване ще Олександром Духновичем придбало друкарню і почало друкувати художні твори, молитовники та іншу літературу.

У 1902 році виникло акціонерне товариство “УНІО”, співвласником якого був і А. Волошин. Товариство видавало газету “Наука”, де Волошин, починаючи з 1900 року, виконував обов’язки головного редактора. Він же був і першим дослідником історії становлення і розвитку “Науки” [3, с. 139-140]. Однак, В. Габор у своїй праці зазначає, що відповідальним редактором А. Волошин став тільки у 1903 році ” [7, с. 156], що дає хибне уявлення про достеменні події. У 1922 році “Науку” продовжив якісно новий часопис “Свобода”, де одна з ключових ролей у перейменуванні газети на влучну назву належала Волошину, який став її редактором-видавцем та власником.

Як відзначає М. Вегеш та В. Туряниця спочатку газета мала переважно культурницький характер, але поступово все більше і більше втягувалася в політику, як і її видавець [4, с. 10-11]. На її сторінках постійно з’являлися матеріали про різні акції представників народовецького напрямку, про діяльність осередків “Просвіти” – культурно-просвітнього товариства, ініціатором та засновником якого в 1919 році виступав А. Волошин. Майже в кожному номері газети зустрічаються обширні статті з “мовної проблеми”, навколо яких відбувалися дискусії.

Говорячи про діяльність “Просвіти”, варто відзначити, що А. Волошин був одним з перших хто в своїх виступах і статтях намагався висвітлити історію виникнення і діяльність цього товариства. На основі конкретних фактів він доводив той значний вклад “Просвіти” в культурно-освітньому житті краю.

Діяльність товариства найбільш широко висвітлив П. Федака [12]. “Просвіта” стала масовою організацією, яка не лише друкувала чимало популярних видань, у тому числі й періодики, а й вела роз’яснювальну роботу серед населення, піднімаючи цим національну та правову свідомість краю, поширюючи серед них культурні та загальнолюдські цінності.

Водночас, звертаючись до досліджень діяльності товариства знаходимо і той факт, що вже з моменту заснування “Просвіти” існувала прямо протилежна оцінка її діяльності. Зокрема, О. Борканюк – секретар крайкому Комуністичної партії Чехословаччини писав: “Просвіта” є фашистська організація, через яку українська буржуазія заносить свою фашистську політику до трудящих мас”. Під час підготовки до просвітнянського з’їзду орган закарпатських комуністів газета “Карпатська правда” застерігала трудящих краю, що в Ужгороді готується з’їзд українських фашистів” [11, с. 265-268]. Але такі обвинувачення не відповідають дійсним обставинам, які висвітлюють діяльність Волошина та її роль у ідейно-політичній спрямованості розвитку Закарпаття.

У багатьох книгах і навіть підручниках прослідковується неприязне ставлення Волошина до соціалістичної ідеї, і “Свобода” у цьому відношенні не була винятком. На відміну від інших джерел інформації Західної України, зокрема, “Карпатська правда”, у “Свободі” десятки статей і повідомлень торкаються голодомору 1932–1933 рр. на Україні, де йде мова про те, що голодомор є спланованою акцією сталінського уряду з метою знищення української нації [4, с. 11]. На нашу думку така

діяльність Волошина є яскравим прикладом реалізації і пропагування права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, що є однією з гарантій передбачених Конституцією вже незалежної України.

Звертаючись до заклик А. Волошина: “В народі є сильна наклонність до науки, до освіти. Понесім в кожне село світло народної культури, подпоруйме школи, організує читальні, хори, театральні кружки, кооперативи. Все то потребує од нас много праці повної самопосвяти. Вже виходить із шкіл молодіж, повна ідеями і й любов’ю до свого народу. Втягає її до народної праці, най розносить своє знання й свою одушевленість до всі кути нашого народу” [4, с. 15] ми можемо говорити як про піднесення освітньої та політико-правової культури громади так і про розбудову державності на теренах Закарпаття. Своїми словами, а головне особистим прикладом Волошин показував, що без широкої політичної участі населення, становлення ідей громадянського суспільства і політичної нації неможливе існування сильної, незалежної та правової держави.

Саме через просвітницькі прогресивні ідеї, преса 20–30-х років тримала в полі зору діяльність самого Августина Волошина та заснованих ним громадських інституцій. Сам же Волошин, розуміючи силу друкованого слова, намагався розповсюджувати свої думки в якомога більше тогочасних виданнях. Так, із 1921 року виходив місячник “Благовісник”, в якому друкувалися статті А. Волошина, подавалася інформація просвітницького та духовного характеру.

Прикладом піднесення національно-патріотичних ідей та національної свідомості також є молоде народове учительство, очолюване А. Волошином, що у 1929 році організувало “Учительську громаду”, яка проіснувала до 1939 року. Товариство об’єднувало все національно-свідоме учительство; видавалися два фахові журнали – “Учительський голос” і “Наша школа”. Оцінюючи роботу громади, газета “Нова свобода” 3 липня 1938 року назвала її “нашою рідною, верховною організацією, нашою національною баштою..., нашим вогнищем національної свідомості, дисципліни і культурності”. Таким напрямком діяльності “Учительська громада” завдячує насамперед своєму провіднику. Товариство об’єднувало 70% усього учительства Підкарпатської Русі [9, с. 47]. Варто також відзначити, що у статуті товариства від 1932 року було записано: на Закарпатті “урядова мова є українська”. Однак, Міністерством внутрішніх справ Чехословацької Республіки статут затверджено не було, а вимоги вчителів кваліфікувалися як протизаконні. Більше того, чехословацькі власті в 1933 і 1936 роках вдавалися до заборони навіть самих термінів “українець”, “український” стосовно Підкарпатської Русі.

Як відзначає В. Піскун, у липні 1938 року в Ужгороді відбувся конгрес Учительської громади, на якому уже не вперше в промові А. Волошина наголошувалося на тому, що несвідомість так званих “руських” є найбільшою шкодою для розвитку народної культури. А відтак і у резолюції цього конгресу наголошувалося: “Восьмий конгрес знову проголошує, що підкарпатські русини є частиною українського народу й тому всі стремління, що хотять ділити цей відламок під Карпатами на більше собі ворожих національностей, є протинародні, протидемократичні, протинаукові й шкідливі” [10, с. 107]. Таким чином, мовна проблематика Закарпаття займала чільне місце в діяльності учительської громади під

кервництвом А. Волошина.

М. Вегеш, В. Туряниця підкреслює, що будучи вже відомим педагогом і державним діячем, Августин Волошин розповідав своїм учням: “Розкажу вам, які труднощі мав я, коли був менше-більше у вашім віці. В центральній семінарії в Будапешті, – 3 роки студював я там, дали мені знати, що я не їх. Вже в Будапешті, де в бібліотеках є багато часописів і книжок, в яких писалося про Мукачівську Єпархію, збирав я матеріали про нашу давнину... На мою думку, найбільш заслуговує на подяку праця над розвитком рідної мови ... Рідна мова – це життя народу” [4, с. 13]. Такого принципу Волошин дотримувався протягом всього життя. Крім того, аналіз його підручників, посібників, статей дає підставу стверджувати, що А. Волошин не відривав історію Закарпаття від історії всього українського народу та ставав на захист рідної мови.

Він намагався запобігти загарбницькій політиці “русифікації”, сприяв відкриттю шкіл, гімназій, учительських семінарій, торгівельної академії на Закарпатті, переважна більшість яких з українською мовою навчання, а вже наприкінці 30-х років, у часи існування Карпатської України, в усіх районах, де проживало українське населення, діяли українські школи. Крім того, будучи в еміграції, Волошин все ще приділяв багато уваги залученню українських дітей в школи, гімназії. Проводячи таким чином освітню політику він сприяв утвердженню української ідеї, збереженню мови та української державності в цілому.

Доречно тут згадати слова Августина Волошина, писані ним у “Новій свободі” й озаголовлені “Слодкий мій народі”: “Я в імені виборних Твоїх послів до твого першого Сойму, можу тобі, любий мій народі, пообіцяти, що ми присвяtimo всі наші сили для вибудування здорового політичного, господарського та культурного устрою нашої країни. Тоді з нашої країни зникне біда і зникне недовір’я, викликане всілякою міжпартійною боротьбою, і наша мала Карпатська Україна зможе експортувати багато духовного корму і для своїх братів, що живуть поза кордонами Рідної Землі”. І як підкреслює В. Піскун, А. Волошин вірив у те, що прийде час “воскресіння Української нації” і воскресне Україна [10, с. 101]. Крім того, це було мрією і бажанням переважної більшості населення Карпатської України, а політико-правові та просвітницькі ідеї Волошина наближували втілення їх у життя.

Таким чином, соціальне державно-громадянське виховання, на думку А. Волошина, сприяє виникненню самоврядування та самовиховання учнів. Значення самоврядування, самовиховання учнівської молоді він розглядав в історичному аспекті. Зроблені ним практичні висновки дуже важливі тепер. Адже нині в українських середніх школах створюються нові структури шкільного та студентського самоврядування, що стають логічним наслідком демократизації суспільних відносин. Однак, як педагоги, так і учнівська молодь виявилися не зовсім підготовленими до реалізації демократичних принципів [1, с. 89].

Прикладом активного захисту суверенних прав українців є публікації та виступи о. А. Волошина на захист українського національного прапора. Коли у 30-х роках почалися нападки антиукраїнських сил на синьо-жовтий прапор, він написав статтю “Наш прапор”, в якій довів, що синьо-жовтий прапор з давніх часів є прапором Закарпаття, оригінально і обґрунтовано трактував українську національну символіку

[1, с. 26-27]. Тим самим, розбудив національні почуття громадян, які встали на захист своїх політичних прав.

Предметом безперервної мети А. Волошина був розвиток та самоосвіта селян, ремісників, робітників, що на його думку є одним з головних факторів підвищення рівня загальної і правової культури, національної свідомості населення Закарпаття.

Зауважимо, що після включення Закарпаття до складу Чехословаччини створилися сприятливі умови для культурно-освітньої діяльності А. Волошина, адже Конституція цієї країни була на той час однією з найдемократичніших у світі.

Створюючи підручники для народних шкіл, А. Волошин наполегливо боровся проти мадяризації, за збереження рідної мови і культури. М. І. Кляп підкреслює, що у виданих в кінці XIX – на початку XX ст. підручниках Волошин проповідував не лише такі гуманістичні ідеали, як доброта, правда, чесність, гідність, краса, любов, мудрість, а й утверджував ідеали патріотизму, національної гордості, почуття дружби народів, ідею єдності слов'ян [2, с. 195].

Серед популярних і політико-правових праць діяча заслуговують уваги, зокрема: “Що хоче угро-руський нарід” (1918 рік), “Дві політичні розмови” (1923 рік), “О соціальному вихованню” (1924 рік), “Вступ до організації народного шкільництва в республіці Чехословацкой” (1932 рік), “Про шкільне право будучої української держави” (1942 рік).

В умовах формування та реалізації національних принципів і діяльності народної освіти актуальною є публікація А. Волошина “Про шкільне право будучої української держави”, надрукована після довгої перерви в науковому збірнику українського Вільного університету в Празі (1942). У вступній частині публікації проф. А. Волошин підкреслив, “що дух законів залежить від політичної культури держави”. Шкільні закони стосуються, зокрема: педагогічного устрою шкіл, до поділу і розгалужування шкіл; питання хто має право закладати і утверджувати школи, при цьому таке право надається державі, політичним і церковним громадам, монаршим чинам, товариствам і одиницям; адміністрації та нагляду шкіл [6, с. 100, 113]. Саме розвиток правової освіти, на думку А. Волошина, визначав правосвідомість і новий виток політичної активності населення Закарпаття.

Загалом в праці охарактеризовано розвиток освіти у різних країнах, зокрема, Франції, Німеччині, Австрії, Англії, Голландії, Швейцарії, Угорщині, Італії, царській Росії та Українській Народній Республіці. При цьому, щоб показати вплив шкільної системи на розвиток культури, в тому числі й правової й людського добробуту А. Волошин порівнював наслідки виховного процесу в Америці, де чинники виховання користуються великою свободою, і наслідки виховання в Радянському Союзі, де чинники виховання мали найменшу свободу. Значну увагу Волошин надає принципу свободи культурної праці, який має лежати в основі всього проекту організації українського шкільництва “на основі історичного розвитку та в інтересах релігійно-морального й національного виховання” [6, с. 112].

Не менш цікавою, що заслуговує на увагу є публікація А. Волошина “О соціальному вихованню”, яка побачила світ у 1924 році” [5]. У своїй праці автор виступає прибічником знищення інституту рабства, нерівності й несправедливості, звільняє жінку й показує на права дітей цим самим приносить свободу совісті й науки.

На широкому фоні історичного матеріалу він також простежує розвиток понять індивіда і товариства, політичних і соціальних умов життя людини. Посилаючись на французького вченого Сен-Сімона, Волошин говорить, що “для благобыта людського не державна форма важна, но тот способ, котрым розділяються продукты, т.е. моральні односини між людьми” [2, с. 271].

У своїх поглядах Волошин пропагував ідею такої держави, закони якої, були б спрямовані на підвищення культури та освіченості всіх прошарків населення. Зокрема, наголошував на прийнятті таких законів як: “о бесплатной науці, о новилізації подати школьної, о судах малолітних, о обороні дітей і т.д.” [5, с. 42], тобто закони, які забезпечили б отримання освіти, в тому числі на безоплатній основі, що згодом знайшло відображення в сучасні Конституції України. Сам А. Волошин не лише узагальнював досвід підростаючого покоління, але своєю багатогранною громадсько-політичною діяльністю прагнув здійснити його в умовах Закарпаття.

Використані джерела:

1. *Беднаржова Т.* Августин Волошин – державний діяч, педагог – мислитель. – Львів : Основа, 1995. – 248 с.
2. *Вегеш М. М., Кляп М. І., Тарасюк В. Ю., Токар М. Ю.* Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. – 2-е вид., допов. – Ужгород : Карпати, 2009 – 480 с.
3. *Вегеш М., Токар М., Басараб М.* Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород : Карпати, 2008 – 256 с.
4. *Вегеш М., Турянця В.* Короткий життєпис Августина Волошина (1874–1945). – Ужгород, 1995 – 28 с.
5. *Волошин А.* О соціальному вихованню. – Ужгород : УНІО, 1924. – 53 с.
6. *Волошин А.* Про шкільне право будучої української держави // Науковий збірник Українського Вільного Університету в Празі. – Прага, 1942. – Т. 3. – С. 100-113.
7. *Габор В.* Наука / за ред. М. М. Романюка. // Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст. : матеріали до бібліографії. – Львів, 1999. – С. 155-170.
8. *Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М.* Августин Волошин. – Ужгород, 1995. – 100 с.
9. *Марценюк Р.* Педагогічна і просвітницька діяльність Августина Волошина // Августин Волошин як український державник, педагог і релігійний діяч. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Героя України, о. Августина Волошина і 65-річчю проголошення Карпатської України 16 березня 2004 року – К. : Видавництво “Прецедент”, 2004. – 148 с.
10. *Пісхун В.* Чеська правда і мемуаристика про Августина Волошина // Августин Волошин як український державник, педагог і релігійний діяч. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Героя України, о. Августина Волошина і 65-річчю проголошення Карпатської України 16 березня 2004 року – Київ: Видавництво “Прецедент”, 2004. – 148 с.
11. *Турянця В., Делеган В.* Діяльність “Просвіти” на Закарпатті в оцінці дослідників повоєнного часу : матеріали наукової конференції. – Ужгород, 1992. – С. 265-268.
12. *Федака П.* Нарис історії товариства “Просвіта” Карпатської-Русі України (1920–1939). – Ужгород, 1991. – 51 с.

Сабодош Т. И. Научно-публицистическая и образовательная деятельность А. Волошина в контексте построения правового государства на Закарпатье.

В статье исследуются основные направления научно-публицистической и образовательной деятельности Августина Волошина, которая направлена на утверждение национальной идентичности и повышение уровня правовой, политической и общекультурной образованности населения.

Ключевые слова: А. Волошин, научно-публицистическая деятельность, образовательная деятельность, правовая культура, гражданское общество, национальное сознание, правовое государство.

Sabadosh T. Scientific, journalistic and educational activity of A. Voloshyn in the context of building the rule of law in the Transcarpathia.

The article explores main directions of scientific, journalistic and educational activity of Augustin Voloshyn, which aims at strengthening national identity and improving the level of legal, political and general enlightenment of the population.

Keywords: A. Voloshyn, scientific and journalistic activity, educational activity, legal culture, civil society, national consciousness, the rule of law.

Цимбал В. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЮРИДИЧНІ ФОРМИ ТА ЗМІСТ КОНТРОЛЬНО-РЕВІЗІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НКФ УКРАЇНСЬКОЇ СРР (1919-1936 РР.)

У статті розглянуто окремі історико-правові аспекти організації та діяльності державного фінансового апарату, а також нормативно-правові засади контрольно-ревізійної діяльності Народного комісаріату фінансів УСРР, визначено напрями удосконалення механізму державно-правового регулювання приватних та публічних фінансових правовідносин.

Ключові слова: Українська соціалістична радянська республіка (УСРР), Народний комісаріат фінансів (Наркомфін, НКФ), фінансовий контроль, ревізія.

Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими ресурсами, оскільки таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. З'ясування стану, повноти та достовірності вивчення історії становлення й функціонування апарату радянської влади в Україні дає підстави стверджувати, що попри досить ґрунтовне вивчення вітчизняними та зарубіжними вченими різноманітних аспектів становлення апарату державної влади в Україні (Б. І. Андрусишин, Б. М. Бабій, Л. К. Воронова, В. І. Корецький, С. В. Кульчицький, П. В. Мельник, Л. Л. Потарикіна, О. П. Реєнт, Ю. І. Терещенко, І. К. Рибалка, І. Б. Усенко, П. В. Цимбал та ін.), комплексне дослідження процесу її фінансової діяльності не здійснювалося. Відтак, вивчення радянського досвіду здійснення контрольно-ревізійної діяльності у галузі фінансів складає значний науковий інтерес.

Контрольні функції тією чи тією мірою виконували усі структурні підрозділи фінансових органів, включно з тими, для котрих вона не утворювала основного змісту діяльності, а була спрямована на сприяння виконання їхніх основних завдань.

Функції ж державного фінансового контролю відносно організаційно не підпорядкованих підприємств, установ та організацій було закріплено за Наркомфіном після реорганізації Робітничо-селянської інспекції (РСІ) в 1923 р. Так, ЦВК та Раднаркомом СРСР було передано Наркомфінові функції наступної ревізії доходних та витратних документів усіх наркоматів, нагляду за дотриманням законів та